

JONAS GREN

Oss kännande varelser emellan!

I sin artikel "Oss människor emellan", Filosofisk tidskrift 2/00, försöker Anders Tolland försvara vad han kallar *m-prioriteringar*. Att *m-prioritera* är, enligt Tolland, att sätta "[...] människors intressen och välfärd före djurs" (s 61). Att prioritera människor framför djur kan ges minst två olika innebörder. Dels kan man mena något som kan tyckas ganska okontroversiellt, nämligen att det ofta är rimligt att rädda en människa till livet snarare än ett djur eller att hellre utsätta en frisk råtta för ett plågsamt försök än att utföra samma försök på en sexton-årig gymnasist. Men man kan också, som Tolland, mena något mer kontroversiellt. Han tycks nämligen vilja försvara att en människas intresse ges större moralisk vikt än ett *lika stort* intresse hos ett djur och därmed att en välfärdssänkning hos en människa skall ges större moralisk vikt än en *lika stor* välfärdsminskning hos ett icke-mänskligt djur. I denna artikel skall jag granska Tollands försvar för sin variant av *m-prioriteringar*.

1. Försvaret av m-prioritering

Hur kan då *m-prioriteringar* motiveras? Den okontroversiella *m-prioriteringens* motivering kan ges följande form. Människor har ofta mer att förlora på att dö än de flesta djur har. Ofta är det nog också så att anhöriga till människan skulle lida mer av att människan dog än djurets flockmedlemmar skulle lida av djurets död. En sextonårig gymnasist skulle nog också lida mer än en råtta av att sitta i en trång bur i några år och samtidigt få dagliga doser av bekämpningsmedel i ögonen. Men hur försvarar Tolland sin variant av *m-prioriteringar*?

Tolland utgår ifrån att moralisk status supervenierar på icke-etiska egenskaper. För att människan skall besitta en högre moralisk status än de andra djuren, så måste människan vara bärare av (någon) icke-

etisk egenskap som de andra djuren saknar. Denna egenskap måste också vara vad Tolland kallar en "ethical status making characteristic"; den ska fungera som skäl till varför olika varelser bör behandlas (o)lika. På detta sätt ges m-prioritering en rationell grund. Tolland skriver:

[V]ilken etisk relevant skillnad mellan djur och människor, vilken särskiljande *ethical status making characteristic*, [...] kan utgöra en grund för ett etiskt berättigande av att vi sätter människors intressen och välfärd före djurs (s 62).

Här uppstår dock problem. Det är en sak att fråga sig vilken slags egenskaper varelser måste ha för att besitta moralisk status. En helt annan sak är att, som Tolland verkar göra, förutsätta att alla människor (och inga djur) har moralisk status, för att sedan leta efter en egenskap som denna moraliska status kan grundas på. Ett sådant resonemang tycks bygga på en initial diskriminering till förmån för en viss godtyckligt bestämd grupp¹. Därigenom förutsätts det som skall visas, nämligen att människor har moraliskt högre status än andra djur. För resonemangets skull kan vi dock bortse från detta, och fortsätta undersökningen av Tollands förslag på egenskap.

Försök att identifiera egenskaper av detta slag är legio. Förslag som att besitta en odödlig själ, att vara medveten, att vara självmedveten, att ha intressen, att kunna känna (uppleva lycka och lidande) osv är några exempel. Det som gör Tollands artikel intressant är att han kommer med ett ovanligt förslag på vilken denna egenskap är. Den egenskap som Tolland vill försvara är egenskapen att *vara en av oss*. "Den etiska grunden för m-prioriteringen är alltså det indexikala att det gäller oss [...]" (s63). Det originella med detta förslag är att egenskapen som moralisk status sägs superveniera på är indexikal. Detta förutsätter, som Tolland också påpekar, att universaliserbarhetskravet inte gäller. Två människor skulle ju kunna vara kvalitativt identiska (besitta samma universella egenskaper) men ändå enligt detta förslag besitta olika moralisk status på grund av att den ene men inte den andre ingår i en viss vi-gemenskap². Vilka brister har då Tollands förslag?

1 Denna variant av godtycklig diskriminering brukar kallas "speciesism".

2 Tolland vill faktiskt förkasta universaliserbarhetskravet genom att försvara en indexikal egenskap som "ethical status making characteristic".

2. Problemen

Det finns en avgörande invändning mot att grunda moralisk status på en indexikal egenskap. Detta får nämligen som en oönskad konsekvens att en varelses moraliska status kan variera beroende på förändringar av, relativt varelsen, externa förhållanden. Låt mig illustrera. En människa, X, ingår i en vi-gemenskap. Han lider av en kronisk sjukdom som är mycket smärtsam. De andra i X vi-gemenskap tillskriver nu X lidande moralisk vikt. Nu tänker vi oss att de andra i vi-gemenskapen försvinner (dör). Hur blir det då med den moraliska statusen hos X (och hans lidande)? X och hans lidande tycks nu ha förlorat sin moraliska status. Men detta är i allra högsta grad orimligt. En moralisk teori som har detta som konsekvens kan inte vara riktig.

Tolland uppställer själv vad man skulle kunna kalla två *desiderata* som moralisk-status-grundande egenskaper borde uppfylla. Han skriver:

Generellt kan man säga att de förslag som framförts drabbas av åtminstone en av följande två svårigheter: endera lyckas de inte dra skiljelinjen där idén om m-prioritering vill ha den; man får med många djur (högre primater, delfiner etc) alternativt inte alla människor (förståndshandikappade eller spädbarn utesluts); eller så är det svårt att se varför egenskapen skulle vara etiskt avgörande (varför skulle t ex egenskapen att tillhöra den biologiska arten *Homo Sapiens* vara i sig etiskt relevant?) (s 62).³

För att m-prioriteringar skall vara försvarbara, enligt Tollands sätt att se, så måste den moraliskt statusgrundande egenskapen tillkomma *alla*

Förkastandet av universaliserbarhetskravet sker lättvindigt. Det finns inga egentliga argument för att universaliserbarhetskravet är orimligt, förutom just att det omöjliggör indexikala egenskaper att vara moraliskt status-grundande. När Tolland hävdar att det är rimligt att förkasta universaliserbarhetskravet motiveras detta med att vi alla dagligen förkastar det, att Tolland finner det oproblematiskt att göra det och att det vore absurt att inte förkasta det. Det enda försvar som universaliserbarhets-anhängaren behöver komma med är att visa att indexikala egenskaper inte rimligen kan vara ethical status making characteristics.

3 Värt att notera är att även här förutsätter Tolland att gränsen mellan varelser med moralisk status och varelser utan moralisk status, följer människans artgräns. Att som här förutsätta relevansen av att vara människa är något som även Tolland verkar anse vara godtyckligt (jfr slutet av citatet).

människor och *bara* människor. Hur är det då med egenskapen att *vara en av oss*?

Som redan påpekats verkar det svårt att veta vilka som ingår och vilka som inte ingår i vi-gemenskapen. Enligt Tolland spelar personliga relationer en viss roll för att binda samman vi-gemenskaper. Men detta räcker inte för att binda samman hela mänskligheten. "[S]pråkförmåga, rationalitet, etiskt agentskap och inlevelsekapacitet är faktiskt bärande för särbehandling av människor" (s 63). De är "[...]psykologiska och sociologiska förutsättningar för att den stora vi-gruppen ska bindas samman" (s 63). Tyvärr får vi aldrig reda på om dessa förutsättningar skall uppfattas som nödvändiga, tillräckliga eller nödvändiga *och* tillräckliga förutsättningar för att binda samman vi-gruppen. Det framgår emellertid av kontexten att de skall uppfattas endast som tillräckliga förutsättningar. Förståndshandikappade människor har enligt Tolland moralisk ställning eftersom "[...] det rör sig om något som jag och mina nära och kära kan utvecklas till" (s 63). Förutom att vara *ad hoc* leder detta till orimliga konsekvenser. Lik (och i förlängningen även vanlig matjord) är ju också saker som jag och mina nära och kära (med säkerhet) kommer att utvecklas till. Skall dessa också räknas med? Vissa djur borde väl också vara medlemmar i en sådan vi-gemenskap. En tam hund har väl vissa människor en personlig relation till (hunden räknas av familjens mänskliga medlemmar som en av "de nära och kära")? Tama chimpanser lever väl upp till nästan alla nämnda förutsättningar för medlemskap i en vi-gemenskap? De lever sannolikt upp till betydligt fler förutsättningar än dementa, spädbarn och vissa gravt förståndshandikappade. Tollands eget förslag på moraliskt statusgrundande egenskap misslyckas alltså med att dra skiljelinjen där Tolland vill ha den, nämligen sammanfallandes med artgränsen för *Homo Sapiens*.

Är då egenskapen *att vara en av oss* "etiskt avgörande"? Det presenteras inga argument för att så skulle vara fallet i Tollands artikel. Jag har mycket svårt att se det etiskt avgörande i att *vara en av oss*. Konsekvent tillämpad har idén som följd att jag bör rädda livet på en medlem av min vi-gemenskap framför ett obegränsat(!) antal liv som inte tillhör min vi-gemenskap. Jag borde också föredra att min syster slipper en halvtimmes magknip, framför att ett obegränsat(!) antal grisar sakta kvävs till döds under samma halvtimme. Detta är i sanning en ohygglig moral. Dessa exempel visar även att egenskapen att *vara*

en av oss knappast kan sägas vara etiskt avgörande. Tollands eget förslag tycks drabbas av precis de brister som han ville undvika.

3. Tribalism?

Tolland vill försvara sig mot anklagelsen att han skulle företräda någon form av *tribalism*, eller stamtänkande. Detta försvar lider av minst två allvarliga brister. För det första görs ingen skillnad mellan å ena sidan vad som *följer logiskt* från en viss moralisk idé eller teori och å andra sidan vilka (kausala) *följder försanthållandet* av idén eller teorin får. Tolland hävdar att det ”inte är uppenbart att de negativa sidor av etnicitet och grupployalitet vi sett allt för många, alltför rika exempel på har det här förespråkade slaget av prioriteringar av vi-gruppen som sin djupaste orsak” (s 64). Detta är väl möjligt (om dock kanske något osannolikt). Men detta är lika teoretiskt irrelevant som det Tolland skriver sedan; nämligen att ”[d]et som har vållat de verkligt stora olyckorna är i stället den strävan att se och motivera allting ur någon slags det absolutas synvinkel som universaliserbarhetskravet representerar” (s 64–65). (Något som åtminstone i mina öron låter *väldigt* osannolikt.) Frågan om vilken egenskap som faktiskt är den moraliskt statusgrundande, är helt oberoende av vilka konsekvenser insikten eller erkännandet av detta har, positiva såväl som negativa.

I slutet av sin artikel har Tolland glidit över från att tala om m-prioritering, till något som snarare borde kallas eg-prioritering, prioritering av den egna gruppen. Försvaret av m-prioritering var ett försök att försvara att människor prioriterar sina egna intressen framför djurens. Eg-prioriteringen förespråkar att en viss grupp människor sätter sina egna intressen före andras. Han skriver:

Det synsätt jag förespråkar innebär i stället en lokal, etnocentrisk prioritering av den egna gruppen; *för oss* är vi viktigare än andra (s 65).

Hur skall detta förstås? Nu tycks det inte vara moralisk status som grundas i egenskapen att *vara en av oss*, utan moralisk status *för oss*.⁴ Om detta är fallet har vi kommit långt bort från vår initiala frågeställ-

4 Här verkar det vara någon form av relativiserad moralisk status som egenskapen grundar. En fortsatt undersökning av detta spår tar oss dock för långt bort från ämnet för denna artikel.

ning, nämligen vilken egenskap som ger en varelse moralisk ställning. Förståndshandikappade har då ingen moralisk ställning *för nazister*, färgade ingen *för apartheidanhängare* osv. Om inte detta är tribalism, vad är det då?

Tolland menar också att detta synsätt, i stället för att leda till etiska utrensningar och krig, "[...] oftast kommer att leda till en vilja att kompromissa med andra" (s 65). Detta stämmer väl bara till en viss grad. Närmare bestämt är det rationellt för en viss vi-gemenskap att kompromissa med en annan endast när detta är det som bäst tillgodoser den egna gruppens intressen. Om den ena vi-gruppen är starkare och skulle tjäna (det minsta lilla) på den andra gruppens utplånande, vore detta moraliskt tillåtet (*för den starka gruppen*).

4. *Slutsats*

Min slutsats blir att egenskapen att *vara en av oss* är en orimlig kandidat till rollen som *ethical status making characteristic*. Sökandet efter denna egenskap bör dessutom ske utan att först ta vissa godtyckligt avgränsade gruppers moraliska status för given. Som min titel antyder är en rimligare kandidat, i mina ögon, egenskapen att *vara en kännande varelse*. Ett försvar för denna tes skjuts dock fram på obestämmd tid.